

СТУБОВИ БАШТИНЕ

PILLARS OF HERITAGE

Гласник Завода за заштиту споменика културе Ниш * Број 1. Ниш 2015

50

година Завода
years of the Institute

Гласник
Завода за заштиту
споменика културе
Ниш

Број 1, Ниш 2015.

The Journal
of the Institute
for Cultural Heritage
Preservation
Niš

Volume 1, Niš 2015.

Издавач Завод за заштиту споменика културе
Ниш

Publisher Institute for Cultural Heritage
Preservation Niš

Главни одговорни уредник Елена Васић Петровић, директор
Editor in Chief Elena Vasić Petrović, Director

Уредници др Ана Момчиловић Петронијевић
Александар Радовић

Editors PhD Ana Momčilović Petronijević
Aleksandar Radović

Редакција др Ана Момчиловић Петронијевић,
Универзитет у Нишу, Србија
др Чедомир Васић, Ниш, Србија
др Миомир Васов,
Универзитет у Нишу, Србија
др Адриана Љубенова,
Универзитет у Пловдиву, Бугарска
др Ен Ханел Чен,
Универзитет Браун, САД
др Тајана Плеше,
Хрватски конзерваторски завод,
Загреб, Хрватска
мр Миодраг Анђелковић, Ниш, Србија
Тони Чершков,
Завод за заштиту споменика културе
Ниш, Србија
Ивана Цветковић,
Завод за заштиту споменика културе
Ниш, Србија
Мица Ђенић, Ниш, Србија

Editorial board PhD Ana Momčilović Petronijević,
University of Niš, Serbia
PhD Čedomir Vasić, Niš, Serbia
PhD Miomir Vasov,
University of Niš, Serbia
PhD Adriana Lubenova,
University of Plovdiv, Bulgaria
PhD Anne Hunnell Chen,
Brown University, USA
PhD Tajana Pleše,
Croatian Conservation Institute, Croatia
MSc Miodrag Anđelković, Niš, Serbia
Toni Čerškov, Institute for Cultural heri-
tage Preservation Niš, Serbia
Ivana Cvetković, Institute for Cultural
heritage Preservation Niš, Serbia
Mica Đenić, Niš, Serbia

Јубилеј / Jubilee

5 УВОДНА РЕЧ

7 FOREWORD

8 Ђорђе Стошић, ИСТОРИЈАТ ЗАВОДА ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ /
Đorđe Stošić, THE HISTORY OF THE INSTITUTE FOR CULTURAL HERITAGE PRESERVATION NIŠ
Истраживања / Research

15 Гордана Јеремић, МОЗАИЦИ ВИЛЕ СА ОКТОГОНОМ ИЗ МЕДИЈАНЕ КОД НАИСУСА /
Gordana Jeremić, MOSAIC PAVEMENTS OF VILLA WITH OCTOGON FROM MEDIANA NEAR NAISSUS

27 Милена Милошевић Мићић, О храму Светог арханђела Михаила у селу Балинац код Књажевца /
Milena Milošević Micić, ABOUT ST. ARCHANGEL MICHAEL'S CHURCH IN VILLAGE BALINAC NEAR KNJAŽEVAC

34 Александра Мирић, СТАМБЕНА БАЛКАНСКА АРХИТЕКТУРА ОРИЈЕНТАЛНОГ ТИПА - СЕЛАМЛУК У
ВРАЊУ /

Aleksandra Mirić, RESIDENTIAL BALKAN VARIATION OF ORIENTAL ARCHITECTURE - "SELAMLUK" IN VRANJE

Конзервација, рестаурација и ревитализација /

Conservation, Restoration and Revitalisation

41 Ивана Цветковић, Ана Момчиловић Петронијевић, ПРЕГЛЕД КОНЗЕРВАТОРСКИХ РАДОВА НА
АРХЕОЛОШКОМ НАЛАЗИШТУ ЦАРИЧИН ГРАД /

Ivana Cvetković, Ana Momčilović Petronijević, REVIEW OF CONSERVATION WORKS
AT ARCHAEOLOGICAL SITE OF CARIČIN GRAD

48 Елена Васић Петровић, ПИРОТСКА ТВРЂАВА - ПРЕДЛОГ РЕВИТАЛИЗАЦИЈЕ
ПРЕГРАДНОГ БЕДЕМА ДОЊЕГ ГРАДА /

Elena Vasić Petrović, THE FORTRESS OF PIROT - A PROPOSAL FOR
REVITALIZATION OF THE PARTITION DEFENSIVE WALL IN THE LOWER TOWN

56 Ана Костић, РЕВИТАЛИЗАЦИЈА ПАЛАТЕ ЈОВАНОВИЋ У НИШУ /
Ana Kostić, REVITALIZATION OF THE JOVANOVIĆ PALACE IN NIŠ

62 Ивана Цветковић, ЗГРАДА ТРГОВАЧКОГ ДОМА У НИШУ – ИСТОРИЈАТ НАСТАНКА И ПРЕДЛОГ ЗА
РЕВИТАЛИЗАЦИЈУ /

Ivana Cvetković, THE TRADE HOUSE IN NIŠ – HISTORY OF THE BUILDING AND PROPOSAL
FOR REVITALISATION

Прикази / Reviews

75 Сима Гушић, ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ КОНСТРУКЦИЈЕ ТРАЈАНОВОГ МОСТА /
Sima Gušić, CONTRIBUTION TO THE STUDY OF TRAIAN'S BRIDGE STRUCTURE

82 Јулка Кузмановић Цветковић, АРХЕО-ПАРК ПЛОЧНИК ПРЕЗЕНТАЦИЈА АРХЕОЛОШКОГ НАЛАЗИШТА /
Julka Kuzmanović Cvetković, ARCHAEOLOGICAL PARK PLOČNIK - PRESENTATION OF THE SITE

88 Зоран Чемерић, ПРИЧА О ЛОНДОНСКОЈ ТЕРМОЦЕНТРАЛИ БАТЕРСИ /
Zoran Čemerikić, THE STORY OF BATTERSEA POWER STATION IN LONDON

Извештаји / Reports

93 Бора Димитријевић, FELIX ROMULIANA - КОРАК У ТРЕЋИ МИЛЕНИЈУМ /
Bora Dimitrijević, FELIX ROMULIANA - A STEP INTO THE THIRD MILLENNIUM

93 Ивана Цветковић, КОНЗЕРВАТОРСКО - РЕСТАУРАТОРСКИ РАДОВИ НА КУЛИ БР.7 УТВРЂЕЊА
АРХЕОЛОШКОГ НАЛАЗИШТА

ВРЕЛО-ШАРКАМЕН КОД НЕГОТИНА /

Ivana Cvetković, CONSERVATION AND RESTORATION WORKS ON TOWER №7 OF THE ARCHAEOLOGICAL SITE'S
"VRELO-ŠARKAMEN" FORTIFICATION NEAR NEGOTIN

98 Александар Вукојевић, КОНЗЕРВАТОРСКО - РЕСТАУРАТОРСКИ РАДОВИ
НА БАРУТАНИ БР.4 У НИШКОЈ ТВРЂАВИ /

Aleksandar Vukojević, CONSERVATION AND RESTORATION WORKS ON POWDER MAGAZINE №4 IN THE FORTRESS
OF NIŠ

99 Елена Васић Петровић, КОНЗЕРВАТОРСКО - РЕСТАУРАТОРСКИ РАДОВИ НА ЦРКВИ СВ.НИКОЛЕ У
КУРШУМЛИЈИ /

Elena Vasić Petrović, CONSERVATION AND RESTORATION WORKS ON THE CHURCH OF ST.NICOLAS IN KURŠUMLIJA

100 Елена Васић Петровић, СТАРОПЛАНИНСКО СЕЛО ГОСТУША ИСТРАЖИВАЊЕ И ПРИПРЕМА ПРЕДЛОГА
ЗА ПРОГЛАШЕЊЕ /
Elena Vasić Petrović, "OLD MOUNTAIN" VILLAGE "GOSTUŠA"
- RESEARCH AND PREPARATION OF DESIGNATION PROPOSAL

Актуелности / News

103 Александра Мирић, РАДНИ КАМП РЕСТАУРАЦИЈЕ ДРВЕНИХ ПРОЗОРА У КОТОРУ /
Aleksandra Mirić, RESTORATION CAMP FOR WOODEN WINDOWS IN KOTOR

104 Елена Васић Петровић, КУРС КОНЗЕРВАЦИЈЕ И МЕНАџМЕНТА АРХЕОЛОШКИХ НАЛАЗИШТА СА
МОЗАИЦИМА /

Elena Vasić Petrović, COURSE ON THE CONSERVATION AND MANAGEMENT OF
ARCHAEOLOGICAL SITES WITH MOSAICS

106 Мирко Станимировић, ANTONELLO DE BONIS - ГОСТОВАЊЕ ИТАЛИЈАНСКОГ АРХИТЕКТЕ У НИШУ /
Mirko Stanimirović, ANTONELLO DE BONIS - A VISIT OF ITALIAN ARCHITECT TO NIŠ

In memoriam

109 Архитекта Алесандар Радовић / Architect Aleksandar Radović

vila sa oktogonom

vila sa peristilom

horreum

Слика 1. Авио-снимак средишњег дела насеља Медијана
(фотодокументација Археолошког института,
Београд, 2004)

МОЗАИЦИ ВИЛЕ СА ОКТОГОНОМ ИЗ МЕДИЈАНЕ КОД НАИСУСА*

Гордана Јеремич

MOSAIC PAVEMENTS OF VILLA WITH OCTOGON FROM MEDIANA NEAR NAISSUS

Gordana Jeremić

Abstract: During the first excavations of late antique's settlement Mediana remains (Mediana, today's Brzi Brod), in the 60s of the XX century, and then with the first serious research works (1932-33, 1961) and systematic excavations (1979-1985), the building complex in the central part was partially explored. We speak about the villa, of which southern and eastern parts were examined, and it consisted of triclinium, a long corridor, ending with the octagonal room with a fountain, and a spacious inner court.

During the research, equipment elements and decorations of the building (water pipes, built canals, architectural and sculptural plastics) were recorded, as well as few movable findings. Among especially valuable findings there were floor surfaces decorated with mosaic in *opus tessellatum* technique.

In this paper we will deal with production techniques, compositional schemes and motifs of the mosaic floor, as well as relevant parallels. We will also try to reconstruct the original appearance of the main room of the building, on the basis of field documentation and an interesting artistic-technical presentation, which in the second half of the last century served as a ticket to the museum complex of Mediana.

Key words: mosaic pavement, *opus tessellatum*, Mediana, Late Antiquity, IV century AD.

Апстракт: Током првих истраживања остатака касноантичког насеља Медијане (Mediana, данашњи Брзи Брод) 60-их година XIX века, а потом и првих озбиљнијих радова (1932-33, 1961) и систематских ископавања (1979-1985), делимично је истражен грађевински комплекс у средишњем делу насеља. Реч је о вили, од које су испитани јужни и источни делови, а која се састојала од триклинијума, дугог коридора завршеног на западном крају октогоналним простором са фонтаном и пространог унутрашњег дворишта.

Приликом истраживања забележени су елементи опреме и декорације грађевине (водоводне цеви, зидани канали, архитектонска и скулпторална пластика), као и малобројни покретни налази. Међу посебно вреднима се истичу налази подних површина декорисаних мозацима у техници *opus tessellatum*. У раду ћемо се бавити начином израде, композиционим схемама и заступљеним мотивима овог мозаичког пода, као и релевантним паралелама. Такође ћемо покушати да реконструишемо првобитни изглед главне просторије грађевине, на основу теренске документације и једног занимљивог ликовно-техничког приказа, који је у другој половини прошлог века служио као улазница у музејски комплекс на Медијани.

Кључне речи: мозаички под, *opus tessellatum*, Медијана (Mediana), касна антика, IV век.

Археолошка истраживања Медијане намирила су безмало један и по век, ако као почетну тачку узмемо прве радове које је спровео аустро-угарски историчар, археолог-аматер и путописац Феликс Каниц, који је у селу Брзи брод код Ниша боравио

1864. године, вршећи прве обиласке терена бележећи споменике, о чему је оставио исцрпне податке (Kanitz 1909, 172-173). До данашњих дана, било сондажним, или опсежним систематским испитивањима, као и недеструктивним методама

(геомагнет, георадар, авио-снимање), добијена је једна комплетнија слика о изгледу и величини овог насеља, удаљеног од средишта Наисуса у правцу југоистока три римске миље (Слика 1) (Петровић 1976, 62-65; Исти 1994, *passim*; Milošević et al., 2011, 275-284; Vasić 2005, 167-174; Васић 2013, 99-101).

Касноантичко насеље у Медијани настало је вероватно крајем III века, са интензитетом живота и градитељске активности током IV века, све до хунских налета 441. године (Петровић 1976, 62; Васић 2013, 99), након чега насеље егзистира у минималном обиму, све до мање обнове у време Јустинијана I (Зотовић 1995, 146)¹.

Подигнуто на високој тераси леве обале Нишаве на плодном тлу, са благим побрђем на југу, у добром микроклиматском окружењу и близини рудника, каменолома и изворишта вода, насеље је имало све предуслове пољопривредног и економског развоја. Добра повезаност са Наисусом, постојање магистралног пута за Сердику (*via publica*) и мрежа споредних, вициналних путева, омогућили су да се Медијана развије у значајан административно-дистрибутивни центар. Карактер насеља, првобитно формиран као насеље са појединачним имањима и мањим газдинствима, каснијим развојем одредио је и врсту објеката наменски подигнутих на његовој територији: велика складишта намирница (*horrea*), административно-управне зграде, станови виших провинцијских чиновника, сви подигнути у централном делу Медијане, простори за рад и смештај већег броја радника (војничке бараке коришћене и као нека врста занатских радионица), потом и утврђење непознатих димензија, за смештај трупа и контролу области (Слика 2). Поред тога, насељу је гравитирао читав низ приватних поседа средње или мале величине локалних магната, као и насеља мештана, разуђена по ободима касноантичког административно-економског језгра.

У средишњем делу насеља, према уређеној парцелацији земљишта, била је подигнута главна административно-стамбена зграда, такозвана вила са перистилом, једна од најобимније проучених грађевина овог насеља. На удаљености око 200 м у правцу северозапада, у другом парцелисаном, оградањеном простору, налазио се грађевински комплекс виле са октогоном (Слика 3). Грађевину је први открио Феликс Каниц, који је према исказима мештана сазнао је да је Медијана тог доба била на мети турских дивљих копача, који су тражили

закопано благо цара Константина (Kanitz 1909, 172). Истражујући античке остатке, регистровао је на средокраћи између римског утврђења на Влашком брду (данашња позиција Електронске индустрије) и војног пута за Цариград остатке монументалне грађевине октоagonalне основе, са масивним зидовима, релативно добре очуваности (Слика 4а) (Kanitz 1909, 173). У поновном покушају да организује ископавања у Медијани 1870. године био је ухапшен и протеран, да би тек 1887. и 1889. године, по ослобођењу области, наставио ископавања на више пунктова на овом налазишту. Каницовим истраживањима откопан је и документован, у облику основе објекта, део комплекса који се данас у литератури назива “вила са октогоном” и, ређе, “баптистеријум”². Овај истраживач је испитао крајњи југозападни угао грађевинског комплекса, забележио да су у питању веома добро фундирани остаци осмоугаоног простора, унутрашњег пречника 8,65 м, са зидовима дебљине 1,70 м, са “fino обрађеним белим мермерним плочама, добро печеним опекама димензија 0,40 x 0,20 м, везиваних квалитетним кречним малтером” (Kanitz 1909, 172). На западној страни октогона регистровао је темељну зону кружне просторије, пречника 9,48 м, према њему, несолиднијег начина градње. У оквиру оба простора нашао је остатке архитектонске

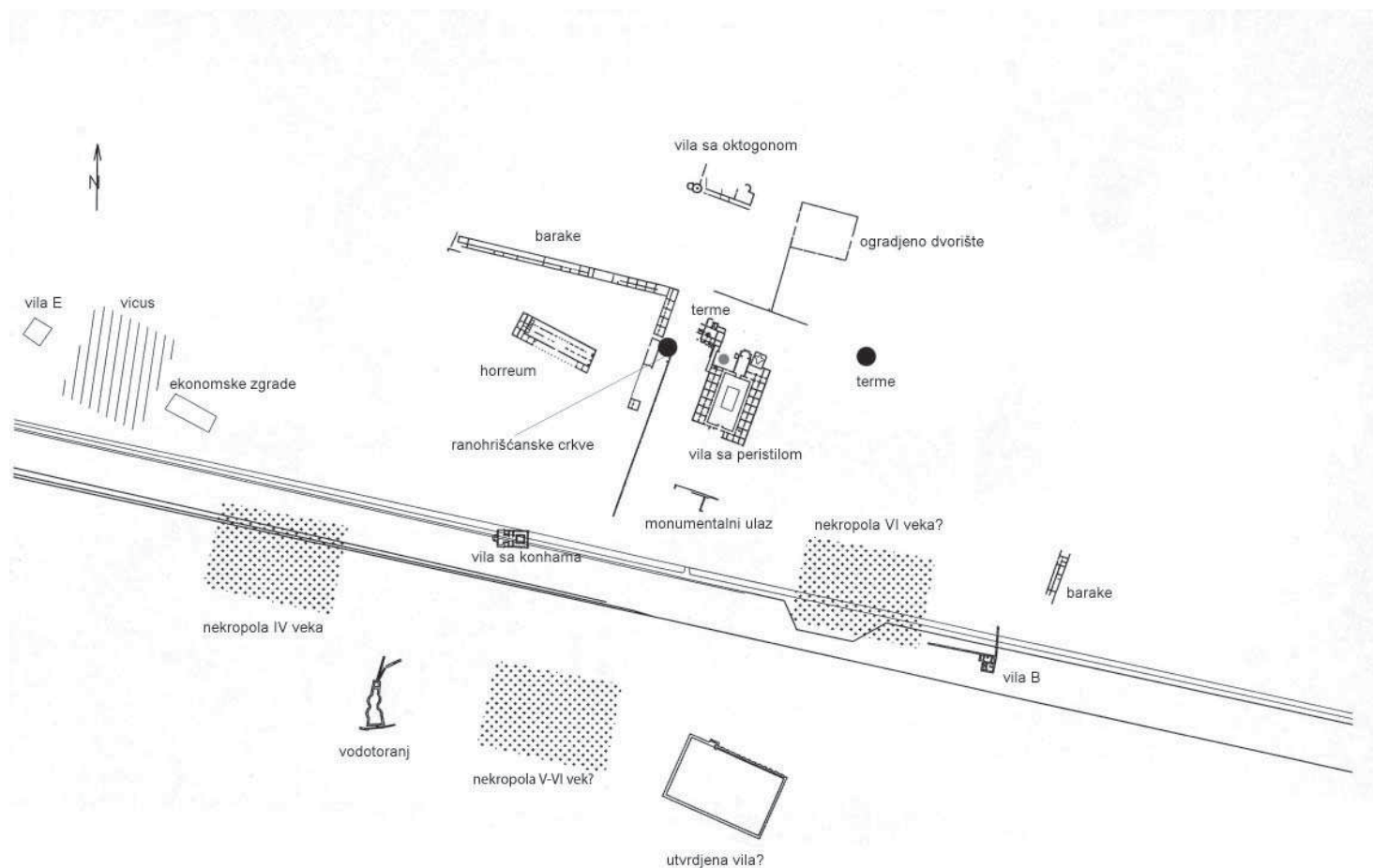
¹ Археолошким истраживањима установљена је основна хронологија развоја насеља, која обухвата више фаза / хоризоната живота (фазе / хоризонти 3-5, cf. Васић 2013, 99): 1. хоризонт – насеље позног бронзаног доба (западни и средишњи делови Медијане); 2. хоризонт – познолатенско насеље (западни делови Медијане, регистровано претежно малобројним покренем налазима); 3. хоризонт – крај III- почетак IV века, археолошки веома слабо документован; 4. хоризонт – око 320-378. године, период највеће градитељске делатности, са подфазама раног периода владавине Константина I, времена његових синова, када је Медијана добила свој луксузни облик и периода постепеног опадања, до налета Визигота 378. године; 5. хоризонт – од око 383-441. године; 6. хоризонт – спорадични трагови живота након хунских пустошења, приметни у малобројном покретном материјалу, гробовима око водоторња, као и мањим преправкама у оквиру виле са перистилом (Зотовић 1995, 146); 7. хоризонт – Јустинијанова обнова Медијане и живот током VI / почетка VII века, спорадично регистрован (Максимовић 2010, 23-39); 8. хоризонт – насељавање Медијане у мањем обиму у средњем веку.

² Намена објекта Каницу није била позната, па је са веома великом резервом дао аналогију са основом тада откривеног сакралног комплекса у Солину, да би могао бити у питању ранохришћански баптистеријум (Kanitz 1909, 172). У новије време, комплекс истраживачи различито тумаче, као вилу са октогоном: Јеремић 2006, 153; Иста 2010, 140; Милошевић и др, 2013, *passim*; или као сакрални комплекс са баптистеријумом [сакрални комплекс А]: Зотовић 1995, 147; Rakocija 2011, 48, Fußnote 230 (са списком својих раније објављених радова о овом комплексу).

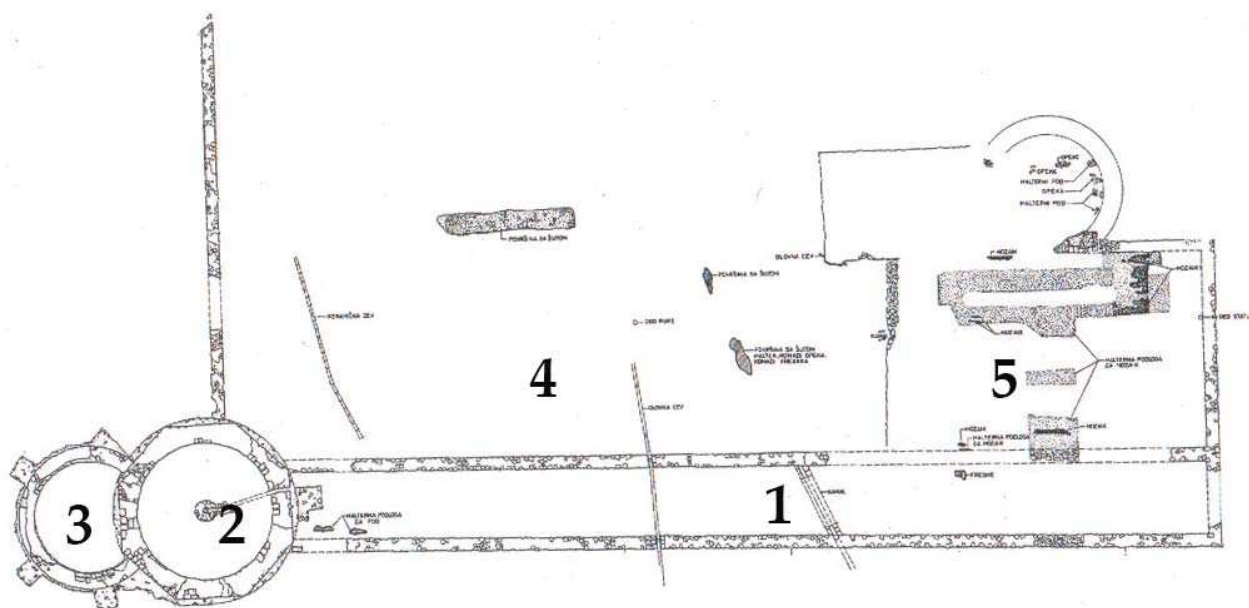
декоративне пластике: делове kamenih obloga (verovatno zidnih i podnih), deo zupčastog venca, stubiће malih prečnika, do 5 cm, verovatno delove pregrada, unutrašnjih ograda.

Oktagonalni prostor je bio zapuњen graђevinskim šutom, чијим rашchišћavaњem je otkrio da je sadrжаvao podni mozaik, u trenutku otkriћа dosta ošteћen, pravљen od belih i smeђih (tamnoцrvenih?) tesera (Slika 4b). Na приложеној скици коју аутор даје, препознаје се трака која

се састоји од спољних ивичних бордуре од шест редова од тамних и по два реда тесера на унутрашњој страни, које су уоквиравале централни мотив таласа, израђених од тамних тесера, док је међупростор био од белих (Répertoire graphique 1973, 42, no. 190). Начин ређања тесера указује на осредњег мозаичара који је овај мотив извео, са неуједначеним полукружним низовима белих тесера које су уоквиривале централни таласasti мотив, који је чинио окосницу бордуре.

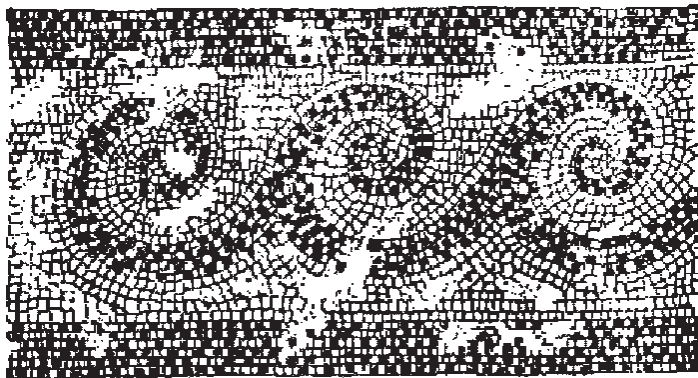

Слика 2. Ситуациони план Медијане (према: Јермић 2006, сл. 1)

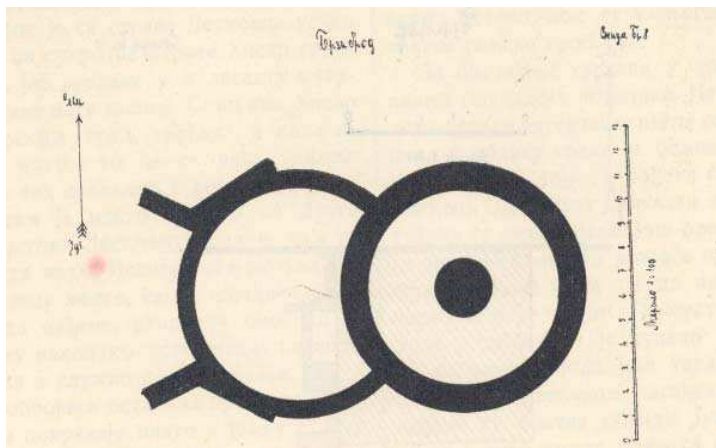

Слика 3. Вила са октогоном, основа: 1. ходник (коридор); 2. октогонална просторија са фонтаном; 3. кружна просторија; 4. двориште; 5. просторија са апсидом (триклинијум) (док. Археолошког института, Београд)

Године 1932-1933, истраживањима Адама Оршића Славетића започета су обимнија ископавања грађевина у Медијани, међу којима су неке биле украшене мозаицима³. Међу првим откривеним објектима били су остаци балнеума (терме) са геометријским мозаицима, коју је аутор назвао римском вилом (Оршић Славетић 1934, 305, сл. 7, просторија 21). На удаљености 200 m од балнеума у правцу севера, Оршић Славетић је на њиви званој “Амамџијска” открио делове грађевине са октогоном, који овом истраживачу изгледа

Слика 4. а.(горе) основа грађевине истражене 1864. године;
б.(доле) детаљ мозаика из грађевине (Kanitz 1909, p.

Слика 5. Основа грађевине истражене 1932-1933. године (Оршић Славетић 1934, сл. 8)

нису били познати са претходних Каницових ископавања (Оршић Славетић 1934, 306, сл. 8). На приложеној скици дао је нешто другачије податке о грађевинским остацима (Слика 5). Према њему, грађевина није садржавала октогон у основи, већ је била кружна, са кружном просторијом на западу, укупних спољних димензија 17 x 10 m, са пречницима оба простора по 10 m.⁴ У источној просторији налазила се фонтана у средини (“округла зидана плоча”), пречника 2,40 m, са зиданим каналом за довод воде. На приложеној основи грађевине представљена су два зида која прате на јужној и северној страни кружни простор и настављају се према споља, у облику дугачких правоугаоних контрафора (Оршић Славетић 1934, сл. 8). Истраживањима, овај аутор није забележио покретне налазе, с обзиром на то да су предмети највероватније били пажљиво прикупљени Каницовим детаљним претрагама седамдесет година пре тога. Једино шта је Оршић Славетић пронашао био је обрађени мермерни стуб, пречника 0,22 m и висине 1,03 m, поред зида октогоне просторије. У питању је опет неки мањи стуб декоративног карактера, а не носећег, конструкционог.

Великим сондажним испитивањима 1961. године на читавој површини Медијане, делимично су били обухваћени и делови грађевине са октогоном (сонда 123) и оградног западног зида њеног комплекса (сонда 130) (Документација Археолошког института 1961, ситуациони план; Милошевић и др, 2013, сл. 3). Сондом 123/1961 потврђен је налаз зидова јужног дела октогоне просторије, а обухваћен је био и део унутрашњости кружног анекса на западу, међутим, овим истраживањима нису регистровани мозаици, ни *in situ*, а не помињу се ни у саставу шута грађевине⁵. Систематским археолошким истраживањима, започетим 1979. године под руководством Љубице Зотовић, радило се у широком ископу на простору октогоне просторије са кружним анексом на западу (наставка истраживања на простору сонде 123 из 1961. године) (Слика 3. 2, 3), али на знатно већој површини, приликом чега су у шуту регистровани фрагменти мозаичких

³Мозаици су се састојали од два паралелна тепиха са мотивом кругова који се секу и образују ромбове на врховима.

⁴У суштини, основа октогона је уписана у кружни темељни део, тако да ово не морамо сматрати Оршић Славетићевом грешком.

подова (Дневник истраживања 06-07.08.1979., Документација Археолошког института, Београд). Фрагменти, као и део мозаичког пода од белих и плавих тесера нађени су на простору источно од источног октогналног простора. Овај простор би одговарао дугачком коридору правца исток-запад који се на западном крају завршавао поменути просторијама (Слика 3. 1). Радовима 1979. године констатовано је да је мозаички под очуван у облику малобројних фрагмената тесера везаних малтером или као делови субструкције од малтера мешаног са млевеном опеком (нуклеус), који је вероватно почивао на подлози од набијене земље, на коју су полагани облаци као нека врста статумена (Дневник истраживања 12.08.1979.). У покушају проналаска других грађевинских остатака, током 1980. године отворена је сонда јужно од октогона са кружним анексом и у њој су забележене две коцкице мозаика, једна од црног стакла, друга од белог мермера (Дневник истраживања 09.08.1980, Документација Археолошког института, Београд). Наредне, 1981. године радило се на дефинисању просторије са апсидом у источном делу комплекса. Том приликом су отворене две сонде (248 и 250) (Милошевић и др, 2013, сл. 3), којима су регистровани лоше очувани делови мозаичких подова, местимично очувани са крупнијим тесерама, израђеним од камена беле (највећи број), ређе плаве и тамноцрвене боје. Утврђено је да су мозаичку подлогу чинили малтерни слој са опеком, који је почивао на облацима заливеним малтером (Дневник истраживања 17-18.07.1981). У наредним годинама (1982-1984), истражен је углавном простор између западног оградног зида комплекса и просторије са апсидом, која је вероватно имала функцију триклинијума (Милошевић и др, 2013, 24), на источном крају, међутим, многи елементи комплекса су остали непознати.

Мозаици, који су красили најрепрезентативније просторе комплекса, веома су лоше очувани. Регистровани су као мања очувана поља у октогналној просторији на западу са кружним анексом и у триклинијуму⁶.

Могуће да су красили и дугачки коридор правца исток-запад на јужном крају комплекса. Мозаичка подлога се састојала од набијене глине, на коју је постављен слој облутака заливених кречних малтером, на који је нанет слој нуклеуса од малтера мешаног са мрвљеном опеком. Оваква подлога забележена је код мозаичких тепиха

постављених у тремовима виле са перистилом на Медијани, као и код геометријских мозаика комплекса Галеријеве палате у Гамзиграду-Felix Romuliana (Jeremić 2014, 282-284, fig. 3-5). Реч је о редукованом типу мозаичке подлоге, али довољно квалитетне и стабилне да издржи већа оптерећења и знатнији проток лица кроз грађевину.

Од мозаика октогналне просторије знамо само поуздано о једном сегменту ивичне бордуре са мотивом врхова таласа (Слика 4б), као и податак да су мозаици тог дела били начињени од тесера од мермера беле, камена смеђе (тамноцрвене?), плаве и црвене боје, као и стаклених тесера црне боје, који би упућивали на претпоставку да су коришћени за минуциозиније геометријске или, евентуално, флоралне или фигуралне мотиве.

Нешто више података поседујемо о деловима мозаичких тепиха нађених у просторији са апсидом. На основу теренске скице из 1981. године, као и фотографије начињене након открића целог мозаика, види се његово тешко оштећење, првенствено из разлога што је тај простор током 70-их година XX века коришћен за садњу ражи, али и за такмичење у дубоком орању 1975. године, када је мозаик највише страдао (Слика 6) (Jeremić 2006, 154, сл. 12). Након истраживања, мозаички делови су остали *in situ*, без адекватне конзервације, и њихово стање очуваности је, након више од 30 година, веома проблематично⁷.

На основу техничке документације (скица инв. 26, Документација Археолошког института, Београд), делови мозаика очувани су у тракама у северном, североисточном и јужном делу простора са апсидом. Да је апсида имала мозаички под,

⁵ Утврђено је да је кружни део простора имао малтерни под, испод ког је, на релативној дубини 1,20 m у односу на ниво терена, регистрован атипични фрагмент праисторијске керамике, док се налази касноантичке керамичке посуде и гвоздених ножа и пређице везују за слој тамномрке земље, на релативној дубини 0,50-0,65 m (Теренски инвентар 1961, кат. 159, необјављено; Дневник истраживања од 19.08.1961. године, необјављено; Теренска скица 1961/сонда 123, необјављено. Документација Археолошког института, Београд). Није познато да ли остаци овог малтерног пода представљају субструкцију мозаичког пода, који је у горњим зонама уништен, и који би могао да представља очувани nucleus.

⁶ Мозаици, који су красили најрепрезентативније просторе комплекса, веома су лоше очувани. Регистровани су као мања очувана поља у октогналној просторији на западу са кружним анексом и у триклинијуму.

⁷ Према аутопсији на терену, могуће је да је мозаик био покривен тер-папиром и слојем песка, преко ког је временом створен слој хумуса и на ком је временом израсла вегетација (шибље, дрвеће), чије корење може да угрози структуру мозаика.

истраживањима није поуздано потврђено, пре је могуће да је био од опека спојених малтером, које су почивале на малтерној подлози. На основу фото-документације⁸, могли би се уочити следећи мотиви: а. на снимцима (Слике 7 и 8) примећује се местимично очувана композициона схема кругова који се секу и образују хексагоналне листове у унутрашњости (Répertoire graphique 1973, 82, по. 438). Уочава се коришћење белих, плавих и тамноцрвених тесера уједначених величина, при чему су плаве тесере коришћене за оквири кругова, односно шестолисних цветова; б. на снимку (Слика 9) композициона схема је веома нејасна због великих оштећења, сем што би се можда на пар места могли идентификовати полукружни исечци, изведени од тесера тамноцрвене боје.

Осим ове документације, на располагању нам је и цртеж из документације Археолошког института, начињен 15.08.1981. године, где је представљен део мозаичког пода (Слика 10) (Милошевић и др, 2013, 17, сл. 7). Реч је о цртежу дела тепиха и ивичне бордуре (траке сустицања). Ивичну бордуру чини синусоида, један од најједноставнијих геометријских декоративних мотива (Répertoire graphique 1973, 46, по. 214). Синусоида је коришћена и у источном триклинијуму/стибадијуму А виле са перистилом у Медијани, код формирања бордуре са лотосовим цветовима у централном, хексагоналном простору (Јеремић 2010, 117, сл. 269). Композициону схему чине издужени октогони који се додирују и на четири стране образују квадрате (Répertoire graphique 1973, 66, по. 344). Унутар сваког октогона налази се мотив испуне у облику Соломоновог чвора (Répertoire graphique 1973, 24, по. 54), док се у сваком од квадрата налази уписани квадрат.

Овај цртеж са мотивом октогона који се додирују, као и фотографије делова мозаика са круговима који се секу, дали су нам извесне смернице у реконструкцији, ако не целокупног, али онда вероватно већег дела, мозаичког пода у правоугаоном делу просторије са апсидом. Наиме, у другој половини XX века, Народни музеј у Нишу је репродуковао цртеже са старих истраживања, која је спроводио 30-их година тог века, а на којима су били приказани мозаици малог триклинијума /стибадијума А, истражени делови апсидалних

просторија (терми / балнеума?), као и један цртеж под називом “део пода у перистилу од мозаика и мермерних плоча са фонтаном” (слика 11). У потпису цртежа, који својим реализмом, добром занатском израдом и техничком прецизношћу визуелно веома подсећа на фотографију, стоји

Слика 6. Поглед на просторију са апсидом (триклинијум) са југоистока (Јеремић 2006, сл. 12)

Слика 7. Детаљ мозаика из просторије са апсидом (фотодок. Археолошког института, Београд)

⁸ У питању су само три слајда у боји, под ознаком 116-57, 116-58 и 116-59, доста лошег квалитета. Документација Археолошког института у Београду.

да је “ископано у месецу септембру 1938. године на месту званом Бресје код Брзог Брода, на њиви Милојевић Добривоја из села Горњег Матејевца, срез Нишки”⁹. С обзиром на то да су грађевине истраживане на приватним имањима, након истраживања су морале бити затрпане, сем мозаика из триклинијума, над којим је 1936. године подигнута зграда Музеја Медијана. У Летопису Нишког музеја се такође помиње да су тим истраживањима регистровани и вредни предмети, те да су објекти технички снимљени и фотографисани, али да су документација и покретни налази страдали у бомбардовању Нишког музеја 1944. године (Летопис Нишког музеја, 13).

Постоји више индиција да цртеж који је репродукован на разгледници представља део мозаичког пода из просторије са апсидом виле са октогоном. Прво, од представљена три мозаичка тепиха, два се подударaju на терену (в. горе), друго, средишњи део просторије је током новијих истраживања био без налаза мермених плоча, које су највероватније повађене и искоришћене као грађевински материјал локалног становништва, треће, на цртежу је у средишњем делу приказан део октогоналног оквира фонтане са оловном цеви која је стајала вертикално у односу на основу пода. Током истраживања 80-их година ХХ века регистровани су делови оловних цеви, који би, уколико нису били измештени далеко од свог првобитног положаја, могли да припадају поменутој фонтани. Такође је овим истраживањима потврђено и постојање канала, које је водило према средишњем делу правоугаоне просторије. Претпостављамо да су у питању инсталације везане за довод и одвод воде из фонтане у средишњем делу овог триклинијума¹⁰.

Уколико је наша претпоставка тачна, мозаички теписи су красили ивичне делове централног правоугаоног простора триклинијума, у комбинацији са мермерним плочама. Плоче су, судећи према цртежу, биле неједнаких димензија, правоугаоне и квадратне, и од различитих врста мермера (и/или скупоценијих врста камена), поједини су били светлије, други тамније боје, на појединим примерцима се јасно разазнају жиле различитих димензија¹¹. Траке раздвајања између поплочања од мермера и мозаичких тепиха чинили су низови тесера. На цртежу су приказана три мозаичка поља, од којих је најзначајније било поље са мотивом кругова који се секу и образују

хексагоналне листове. У средишњем делу овог поља, а у оси фонтане и улаза у полукружни део просторије, налазила се кружна емблема. У центру емблеме је у посебном прстену био изведен хексагонални цвет, док је међупростор попунило осам полукругова који се међусобно секу и који у средини имају мотив круга са правоугаоним постољем (представа огледала или крошње дрвета?).

Источно поље, које је на терену било и најбоље очувано приликом истраживања 80-их година ХХ века, чинили су октогони који се додирују и између којих су квадрати. Међутим, осим мотива Соломонових чворова, који су забележени на техничком снимку из 1981. године (Слика 10), мотиве испуне хексагона чинили су и вегетабилни мотиви, који се наизменично смеђују са Соломоновим чворовима. У питању је тип крстстих цветова који се среће на бројним налазиштима, нарочито на простору Северне Африке, у нешто раскошнијој изради него што су наши примерци (Ел Ђем, Типаса) (Prudhomme, Stern 1985, pl. 43, c; 48, e), али и у оквиру правоугаоног поља у хексагоналном простору малог триклинијума/стибадијума А виле са перистилом (Братанић 1938, 202, сл. 3). Већ је раније примећено да су мозаици овог триклинијума израђени према северноафричким схемама, које су пренете на Сицилију (Пјаца Армерина) (Јеремић 2010, 114-127).¹² Западно мозаичко поље састоји се од ортогоналне композиције од четири ромба која се на једном темену сустичу и формирају звезду, са квадратима у међупросторима. Ромбови су испуњени тесерама различитих боја, као и квадратна поља, унутар којих је уписан централно по још један квадрат (Prudhomme, Stern 1985, 1985, pl. 184, f.). Овакву схему срећемо код тепиха источног дела северног трема виле са перистилом, где су, додуше, ромбови и квадрати испуњени различитим геометријским и вегетабилним орнаментима (Јеремић 2010, 112, сл.

⁹ Истраживањима у Медијани, од маја до септембра сваке године, почев од 1932. до 1940. откривен је већи број грађевина које су биле украшене мозаицима или оних које су имале хипокаусне системе грејања. Руководилац истраживања у периоду 1937-1940. био је Александар Ненадовић, када је откривен део грађевине са мозаиком и делом пода од мермерних плоча. Уп. Летопис Народног музеја у Нишу, рукопис, 13.

¹⁰ Овај мозаик свакако не може се везати за вилу са перистилом, због различитих композиционих схема заступљених на мозаицима трема. Cf. Јеремић 2010, 109-114.

¹¹ Могуће је да је реч и о секундарно коришћеној грађи за декорацију просторије.

246-250). Нешто богатије декорисане октогоне са меандрима уместо квадрата на спојевима, срећемо у приступној дворани палате у Гамзиграду (дворана А) (Срејовић 1983, 69). Композициона схема од октогона и меандара од свастика сврстава се у ред једноставнијих схема, чији најранији примери потичу с краја II века н.е., највећи број мозаика са овим мрежама је откривен у Северној Африци, па се претпоставља да представља продукт северноафричких радионица и да је у доба Севера била нарочито популарна (Salies 1974, 11, октогон систем III, 39). Оваква композициона схема заступљена је и у области Источног Медитерана, у нешто позније доба, као на примеру мозаика из просторије Куће Земље и Годишњих доба у Антиохији, из друге половине V века (450-475) (Prudhomme, Stern 1985, 288; Levi 1947, 626, T. LXXXII, b), и представља добар илустративни пример наставка коришћења истих техничких решења дизајна мозаика у доба касне антике из периода између 450–475. године (Levi 1947, 626). Поменимо да је матрица за израду мозаичког поља са Медузином главом, такође примењена у овој грађевини.

Још један детаљ би можда ишао у прилог нашој претпоставци, да су мозаици и мермерни под са фотографије из 1938. године припадали триклинијуму виле са октогоном. Наиме, на снимку из ваздуха, начињеног 90-их година прошлог века, на простору триклинијума јасно се издвајају зоне које би одговарале мозаичким теписима у

Слика 8. Детаљ мозаика из просторије са апсидом, као претходни (фотодокументација Археолошког института, Београд)

облику оквира квадратног поља, које је могло да буде покривено мермерним плочама. Такође се види да мозаици не додирују обимне зидове просторије, што вероватно значи да су између мозаичких тепиха и зидова постојале широке траке мермерних подова, дуж источног и западног зида просторије (Слика 12).

Истраживањима виле са октогоном нису установљене две грађевинске фазе, тако да о времену полагања мозаичких подова можемо разматрати у контексту обједињеног грађевинско-архитектонског извођења подизања и украшавања овог комплекса. Мотиви заступљени у вили са октогоном, сродни су са мотивима и композиционим схемама тремова и велике ауле виле са перистилом у Медијани, што нас доводи до закључка да су у питању дела настала у истом интервалу (в. ниже) и да су их израђивали мајстори, ангажовани на декорацији оба објекта, истовремено или сукцесивно, али свакако у кратком временском периоду. Стилски, тешко се могу одредити као рад једне јединствене радионице.

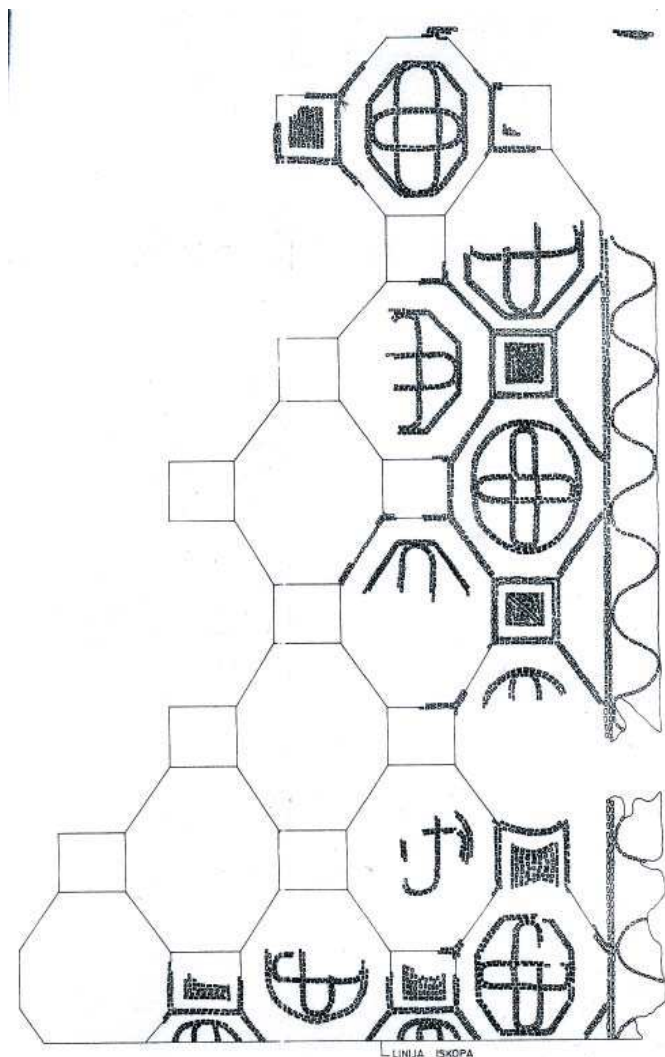
Слика 9. Детаљ мозаика из просторије са апсидом (источни тепих?) (фотодокументација Археолошког института, Београд)

¹² Супротно томе М. Васић сматра да мозаици ове просторије стоје под утицајима Солуна, с једне, и посредством Аквилеје, под утицајем Сирмијума, с друге стране (Васић 2013, 101).

Релативна једноставност композиционих схема и мотива испуне, сврстава их у ред осредњих занатско-уметничких радова у доба касне антике, са примерима који се срећу у балканским провинцијама, али и у другим областима.

Након археолошких истраживања 80-их година прошлог века, грађевински комплекс виле са октогоном у Медијани, нажалост, није познат у потпуности, па чак ни у појединим детаљима. Непознаницу чине остаци у северном, северозападном, али и јужном делу, јужно од коридора и октогоналног простора. Истовремено, мозаици, бар очувани они малобројни делови, након превентивне конзервације, нису адекватно збринуте, тако да је њихово стање доста проблематично након вишедеценијског излагања атмосферским приликама и бујања вегетације са дубоким корењем.

Вила са октогоном представља најсевернију грађевину централног дела насеља Медијане. Од виле са перистилом и економског дела са баракама и хореумом, одвојена је зиданом

Слика 10. цртеж дела мозаика из просторије са апсидом (источни тепих?) (Милошевић и др, 2013, сл. 7)

оградом. Оријентација грађевине се поклапа са оријентацијом виле са перистилом. Спољне димензије грађевине износе 73 x 26,5 m. Грађена је као луксузни објект за становање, очигледно довољно угледне и богате особе, која је могла да приушти себи акомодацију у грађевини украшеној мозаицима, фрескама, архитектонском декоративном пластиком (каменом и мермерном), као и мермерним скулптурама (већи део материјала презентован је у раду Милошевић и др, 2013, 11-15, 19-21).

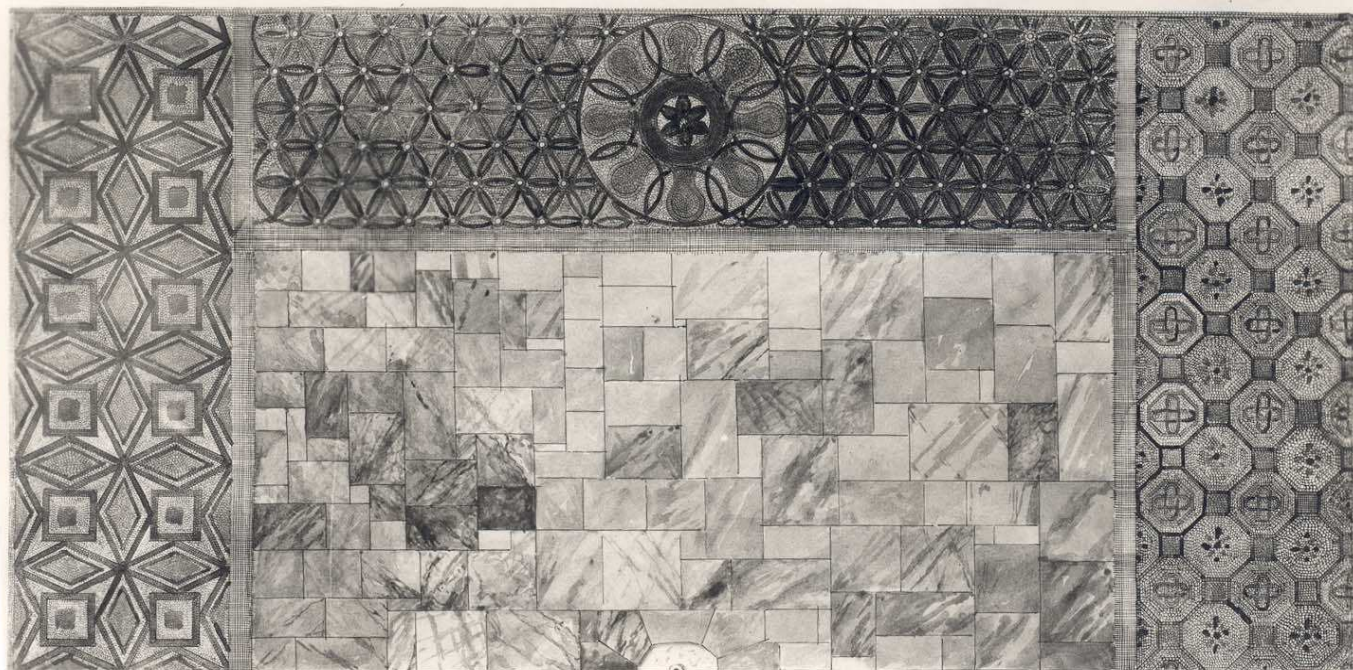
Када је у питању датовање овог комплекса, у обзир се може узети више чинилаца. Један од њих је општа слика развоја централног језгра Медијане, нарочито виле са перистилом, која је најбоље до сада проучена, заједно са њеном мозаичком декорацијом (Јеремић 2010, 98-126), такође и оптицаја новца, који указује на одређене периоде већег оптицаја људства и значајнијих активности у оквиру насеља (Vasić 2005, 172-174, fig. 4). Налази новца са простора комплекса виле са октогоном нису бројни и до сада су публиковани у каталогу нумизматичких налаза у првом тому публикације "Naissus", али без коментара о топографији (Јанковић-Михалдžић 2008, 37-79). Тим питањима се у новије време бави чланак Милошевић и др, 2013, 12-13, нап. 25-27). Сумирајући податке, регистрована су ковања Константина II (324-330) у југоисточном углу триклинијума (Јанковић-Михалдžић 2008, 45, kat. 60)¹⁴, Констанција II (351-354) у близини источног зида октогона ("крстионице") (Јанковић-Михалдžић 2008, 48, kat. 84)¹⁴, Констанција непознате године ковања (тер. инв. 459/1979), који је нађен приликом пражњења канала кружне конструкције у средишњем делу октогона. Са истраживања потиче налаз новца Констанција II из слоја који би одговарао нивоу очуване круне зидова јужног трема комплекса (тер. инв. 33/1981).

Истраживањима на простору западног дела триклинијума регистрована су два фрагмента дна судова од тамнозеленог стакла, наглашене, и при

¹³ Код Милошевић и др, 2013, нап. 25 (тер. инв. 27/1981), није идентификован са поменути примерком објављеним код Јанковић-Михалџић.

¹⁴ Виши датум (355-361. година) дају Милошевић и др, 2013, 13 и нап. 27. Такође, новац Аркадија (тер. инв. 60/1986), нађен приликом истраживања сакралног комплекса "Б", вероватно припада грађевинском комплексу источно од виле са октогоном. Уп. Милошевић и др, 2013, нап. 26. Објављено: Јанковић-Михалдžић 2008, 52, kat. 115.

ДЕО ПОДА У ПЕРИСТИЛУ ОД МОЗАИКА И МЕРМЕРНИХ ПЛОЧА СА ФОНТАНОМ

Цртеж мозаика и пода од мермера из просторије са апсидом, 1938. године

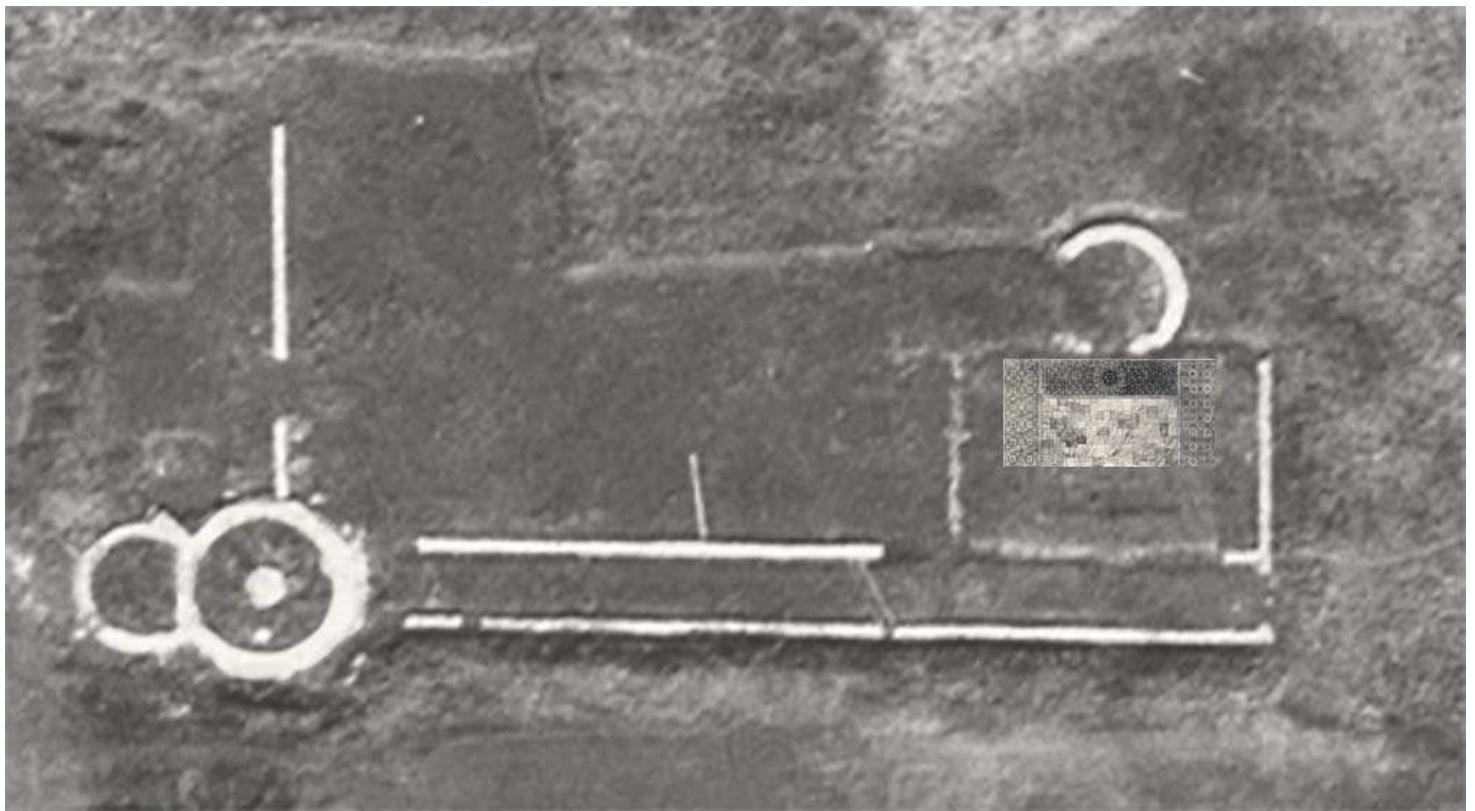
Слика 11. Цртеж мозаика и пода од мермера из просторије са апсидом, 1938. године
(документација Народног музеја Ниш)

дну цевасте, шупље стопе (Ц-17/1981), пречника дна 9,0 cm (слика 13. 1)¹⁵. Припадају групи коничних пехара на прстенастој стопи и датују се, на основу паралела из затворених целина и слојева поуздано опредељених у Сирмијуму, Сингидунуму, Дијани, Коловрату, у период од средине IV до средине V века (Ružić 1994, 49-50, tip VII/12a, T. XXXVII). У Панонији су овакви примерци заступљени у гробовима некропола из периода 340-380. године (Barkóczy 1988, 80-81, Тур 47a, Taf. VIII).

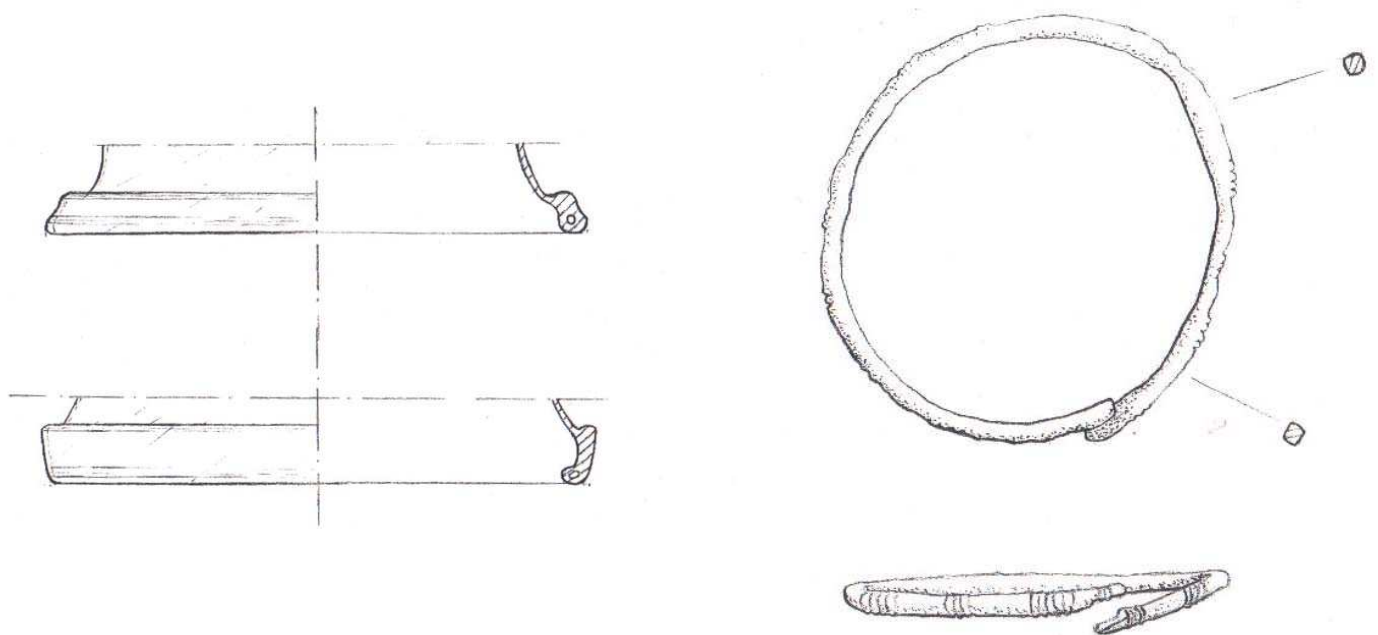
Хронолошки осетљив је и налаз бронзане наруквице (Ц-18/1981), додуше, регистроване у хумусном слоју у близини апсиде триклинијума (слика 13. 2). Реч је о наруквици пречника 5,7 x 5,9 cm, дебљине 0,4 cm, отворених стањених крајева, који су украшени вертикалним урезима¹⁶. Овакве наруквице су заступљене у инвентару гроба детета 38/4 у Бенетону, Јагодин Мала, са три примерка, датованих у другу половину IV и прву половину V века (Јагодин мала 2014, 72, кат. 23; 74, кат. 27), као и једним примерком у гробници у Енглеском дому, датованом оквирно у IV век (Јагодин мала 2014, 73, кат. 26). Нешто прецизније датована је наруквица

нађена у гробу на Хајдучкој Чесми у Нишу, заједно са крстообразном фибулом, карактеристичном за другу трећину IV века (Јовановић 1978, 26, кат. 36, sl. 46).

На основу ових археолошких података, могуће је претпоставити да су мозаици виле са октогоном, као и постављање остале архитектонско-уметничке декорације, изведени у време Константинових наследника, према новијим тумачењима – у време Констанса, између 337-350. године (Милошевић и др, 2013, 15), односно, око средине IV века, у време Констанција II око 350. године (Јеремић 2006, 153, нап. 10). Грађевина је у своје време свакако пленила својим изгледом, разуђеном формом, са отвореним двориштем, фонтанама, просторима декорисаним мозаицима, фрескама, скулптурама, које су стварале осећај богатства и луксуза, и које су највероватније коришћене у време пролеће-јесен, с обзиром на то да ни у једној откривеној просторији нису регистроване инсталације за подно или зидно грејање, које би омогућило комодитет корисника виле и у зимским месецима.

Слика 12. Авио-снимак виле са октогоном, са реконструкцијом мозаичког и мермерног пода (на основу фотодокументације Археолошког института, Београд), фотографија: Н. Борић, фото-монтажа: Е.В.Петровић

Слика 13. Покретни налази из виле са октогоном: а.(лево) стаклене посуде; б.(десно) бронзана наруквица, цртеж: М. Пузић

¹⁵ Ови фрагменти судова су атрибуирани као ободи, иако је реч о стопама, уп. Милошевић и др, 2013, 19.

¹⁶ Реч је о типу наруквице стањених крајева, а не кружног пресека, уп. Милошевић и др, 2013, 19-20, нап. 42.

Литература:

Братанић, Р. О. (1938): Археолошка истраживања у Брзом Броду, Старинар н. р., XIII, стр. 199-204.

Vasić, M. (2005): *Mediana, domaine impérial ou bien privé*. In: *Römische Städte und Festungen an der Donau, Akten der Regionalen Konferenz, organisiert von Alexander von Humboldt-Stiftung*, Beograd, 16-19 Oktober 2003. Hrsg. M. Mirković. Filozofski fakultet. Beograd. Pp. 167-176.

Васић, М. Р. (2013): Градови и царске виле у римским провинцијама на тлу данашње Србије. У: *Константин Велики и Милански едикт 313. Рађање хришћанства у римским провинцијама на тлу Србије*. Ур. И. Поповић, Б. Борић-Брешковић. Археолошке монографије 22. Народни музеј у Београду. Београд. Стр. 76-101.

Зотовић, Љ. (1995): Медијана. У: *Енциклопедија Ниша. Историја*. Ур. Д. Симоновић. Градина. Ниш. Стр. 145-148.

Јагодин мала (2014): *Јагодин мала, касноантичка некропола*. Ур. С. Поповић. Народни музеј у Нишу. Ниш.

Јеремиић, Г. (2006): Мозаици Медијане – нека разматрања. У: *Ниш и Византија. Четврти научни скуп, Ниш, 3.-5. јун 2005, Зборник радова IV*. Ур. М. Ракоција. Град Ниш, ИГП „Просвета“. Ниш. Стр. 145-158.

Јеремиић, Г. (2010): *Касноантички мозаици из профаних грађевина на територији провинција Dacia Ripensis, Dacia Mediterranea и Dardania*. Универзитет у Београду. Филозофски факултет. Докторска дисертација. Рукопис.

Jeremić, G. (2014): *The technology of making floor mosaic substructures in Late Antiquity in provinces of Dacia Mediterranea and Dacia Ripensis*. In: *Archaeotechnology: Studying Technology from Prehistory to the Middle Ages*. Eds. S. Vitezović, D. Antonović. Serbian Archaeological Society. Belgrade. Pp. 277-294.

Јовановић, А. (1978): *Nakit u rimskoj Dardaniji. Dissertationes et monographiae, tome XXI, Savez arheoloških društava Jugoslavije*. Beograd.

Kanitz, F. (1909): *Das Königreich Serbien und das Serbenvolk. Von der Römerzeit bis zur Gegenwart. Zweiter Band: Land und Bevölkerung. Durchgesehen und ergänzt von B. Jovanović*. Verlag von Bernhard Meyer. Leipzig.

Летопис Народног музеја у Нишу [s. a.]. Саставио Александар Ненадовић. Рукопис.

Levi, D. (1947): *Antioch Mosaic Pavements. Volume I-II*. Princeton University Press, Oxford University Press, Martinus Nijhoff. Princeton, London, The Hague.

Milošević, G., Peters, D., Wendling, H. (2011): *Geophysical survey at Late Roman Mediana*, Старинар н. с.,

LXVI, стр. 275-284.

Милошевић, Г., Васић, М., Гавриловић, Н. (2013): *Вила са октогоном на Медијани у Нишу, Саопштења, XLV, стр. 7-26*.

Оршић Славетић, А. (1934): Археолошка истраживања у Нишу и околини, Старинар н. р., VIII-IX (1933-1934), стр. 303-310.

Петровић, П. (1976): *Ниш у античко доба. Градина. Ниш*.

Петровић, П. (1994): *Медијана. Резиденција римских царева*. САНУ, Археолошки институт, Београд, Народни музеј Ниш. Београд, Ниш.

Prudhomme, R., Stern, H. (1985): *Le décor géométrique de la mosaïque romaine. Répertoire graphique et descriptif des compositions linéaires et isotropes*. Dessins de R. Prudhomme. Picard. Paris.

Rakocija, M. (2011): *Das frühe Christentum in Naissus / Niš (Serbien). Mitteilungen zur Christlichen Archäologie, 17, стр. 9-50*.

Répertoire graphique I (1973): M. Blanchard, J. Christophe, J.-P. Darmon, H. Lavagne, R. Prudhomme, H. Stern. *Répertoire graphique du décor géométrique dans la mosaïque antique*, Bulletin de l'Association internationale pour l'étude de la mosaïque antique fasc. 4, Paris.

Salies, G. (1974): *Untersuchungen zu den geometrischen Gliederungsschemata römischer Mosaiken*. Bonner Jahrbücher, 174, pp. 1-178.

Срејовић, Д. (1983): *Царски дворца. У: Гамзиград, касноантички царски дворца. Књига 45. Галерија Српске академије наука и уметности*. Београд, стр. 24-98.

*Приложени текст је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошки развоја Републике Србије: „Романизација, урбанизација и трансформација урбаних центара цивилног, војног и резиденцијалног карактера у римским провинцијама на тлу Србије“ (бр. 177007).

СПИСАК АУТОРА LIST OF AUTHORS

- Елена Васић Петровић**, архитекта конзерватор, директор Завода за заштиту споменика културе Ниш, elena.vasic.petrovic@zssknis.rs
- Ђорђе Стошић**, историчар конзерватор, стручни сарадник Завода за заштиту споменика културе Ниш, djordje.stosic@zssknis.rs
- др Гордана Јеремић**, виши научни сарадник Археолошког института САНУ из Београда, jeremic.g@gmail.com
- Милена Милошевић Мицић**, м.а. историчар уметности, виши кустос Завичајног музеја Књажевац, milenija2901@gmail.com
- Александра Мирић**, архитекта конзерватор, докторант-истраживач (*Institut de recherche sur l'architecture antique, Lyon*), aleksandramiric@yahoo.com
- Ивана Цветковић**, архитекта конзерватор, стручни сарадник Завода за заштиту споменика културе Ниш, ivana.cvetkovic@zssknis.rs
- др Ана Момчиловић Петронијевић**, доцент, Грађевинско-архитектонски факултет Ниш, momcilovicnact@gmail.com
- Ана Костић**, архитекта конзерватор, anakostic77@yahoo.com
- Сима Гушић**, архитекта конзерватор, office@formaantika.co.rs
- Јулка Кузмановић Цветковић**, археолог, музејски саветник, Народни музеј Топлице Прокупље, jkcvet54@gmail.com
- Зоран Чемериќић**, архитекта, zcemerikic@yahoo.com
- Александар Вукојевић**, архитекта конзерватор, стручни сарадник Завода за заштиту споменика културе Ниш, aleksandar.vukojevic@zssknis.rs
- Бора Димитријевић**, археолог, директор Народног музеја Зајечар, muzejz19@open.telekom.rs
- Мирко Станимировић**, архитекта, Грађевинско-архитектонски факултет Ниш, wireframe22@gmail.com
- Elena Vasić Petrović**, Architect Conservator, Director of the Institute for Cultural Heritage Preservation Niš, elena.vasic.petrovic@zssknis.rs
- Đorđe Stošić**, Historian Conservator, Associate of the Institute for Cultural Heritage Preservation Niš, djordje.stosic@zssknis.rs
- Phd Gordana Jeremić**, Senior Research Scientific Fellow of the Archaeological Institute(SASA) from Belgrade, jeremic.g@gmail.com
- Milena Milošević Micić**, MA Art Historian, Senior Curator of the Homeland Museum Knjaževac, milenija2901@gmail.com
- Aleksandra Mirić**, Architect Conservator, Phd candidate-Researcher, Institut de recherche sur l'architecture antique, Lyon, aleksandramiric@yahoo.com
- Ivana Cvetković**, Architect Conservator, Associate of the Institute for Cultural Heritage Preservation Niš, ivana.cvetkovic@zssknis.rs
- Phd Ana Momčilović Petronijević**, Docent, Civil Engineering and Architecture Faculty Niš, momcilovicnact@gmail.com
- Ana Kostić**, Architect Conservator, anakostic77@yahoo.com
- Sima Gušić**, Architect Conservator, office@formaantika.co.rs
- Julka Kuzmanović Cvetković**, Archaeologist, Museum Advisor of the National Museum of Toplica Prokuplje, jkcvet54@gmail.com
- Zoran Čemerikić**, Architect, zcemerikic@yahoo.com
- Aleksandar Vukojević**, Architect Conservator, Associate of the Institute for Cultural Heritage Preservation Niš, aleksandar.vukojevic@zssknis.rs
- Bora Dimitrijević**, Archaeologist, Director of the National Museum in Zaječar, muzejz19@open.telekom.rs
- Mirko Stanimirović**, Architect, Civil Engineering and Architecture Faculty Niš, wireframe22@gmail.com

СПИСАК РЕЦЕНЗЕНАТА LIST OF REVIEWERS

- др Ана Момчиловић Петронијевић Phd Ana Momčilović Petronijević
- др Тајана Плеше Phd Tajana Pleše
- др Миомир Васов Phd Miomir Vasov
- др Чедомир Васић Phd Čedomir Vasić
- др Адриана Љубенова Phd Adriana Lubenova
- Елена Васић Петровић Elena Vasić Petrović
- Тони Чершков Toni Čerškov

Завод за заштиту споменика културе Ниш
Добричка бр.2, 18 000 Ниш
телефон: +381 (0)18 523 412
факс: +381 (0)18 523 413
e-mail: kontakt@zzsknis.rs
www.zzsknis.rs

Лектор и коректор:
Мица Ђенић

Преводацац:
Јелена Спасић

Ликовно-графичка обрада:
Драгана Јовановић

Штампарија:
“Vrbas komerc” doo,
Кнеза Михајла Обреновића 47,
Ниш

Тираж:
400 примерака

Публикација је штампана уз финансијску подршку
Министарства културе и информисања
Републике Србије

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

930.85

СТУБОВИ баштине : гласник Завода за заштиту
споменика културе Ниш = Pillars of Heritage : the
Journal of the Institute for Cultural Heritage Pres-
ervation Niš / главни и одговорни уредник Елена
Васић Петровић. - 2015, бр. 1- . - Ниш : Завод за
заштиту споменика културе, 2015- (Ниш : Vrbas
komerc). - 30 cm

Годишње.
ISSN 2466-328X = Стубови баштине

COBISS.SR-ID 219425292